

Kraštovaizdžio architektūros ištakos ir raida – darnios (tvarios) aplinkos formavimo aspektas

Vaiva Deveikienė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Architektūros fakultetas, Urbanistikos katedra

(Gauta 2019 m. sausio mėn.; atiduota spaudai 2019 m. balandžio mėn.; prieiga internete nuo 2019 m. gegužės 10 d.)

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjama kraštovaizdžio architektūros kaip profesijos ir akademinio dalyko raida ir sąveika su kitomis sukurtą aplinką, pirmiausia urbanistinę aplinką, formuojančiomis profesijomis. Atsižvelgiant į tai, kad kraštovaizdžio architektūros sritis apima ir sprendžia gamtinių elementų adaptavimą sukurtos aplinkos kontekste, profesijos tarpdalykinės sąsajos, kompetencijos ir uždaviniai nuolat kinta.

Reikšminiai žodžiai: *kraštovaizdžio architektūra, profesija, profesinis pasirengimas.*

Abstract

The article deals with the development of landscape architecture as a profession and academic subject and its interaction with the professions that shape the created environment, especially the urban environment. Given that the landscape architecture area encompasses and solves the adaptation of natural elements in the context of the created environment, the interdisciplinary links, competencies and tasks of the profession are constantly changing.

Key words: *Landscape architecture, profession, professional competence*

Įvadas

Tradiciniai miestų planavimo ir funkcinio zonavimo uždaviniai, teorinė ir praktinė veikla nuo XIX a. pradžios nuolat buvo susijusi su želdynų temomis. XIX a. želdiniams buvo priskiriama miesto pagražinimo ir „žaliųjų plaučių“ funkcija, vėliau – XX a. pradžioje įsigalėjo miesto-sodo koncepcija, šiuo metu, XXI a. pradžioje jau kalbame apie kraštovaizdžio urbanistiką (*Landscape Urbanism*). Visur čia galime išvystyti darnios arba tvarios aplinkos formavimo pradmenis ir kraštovaizdžio architektūros vaidmenį šiuose procesuose.

Garsus kraštovaizdžio architektas ir teoretikas seras Geoffrey Jellicoe (1900–1996) teigė, kad „atnešti gamtą į miestų centrą ir ją pritaikyti buvo kiekvienos pažangios civilizacijos tikslas. Kraštovaizdžio projektavime pirmoji individualios asmenybės išraiška buvo namo, sodo, miško kompleksas, tas nepajudinamas pagrindas, nuo kurio prasideda amžinai besikeičianti, taip žmogui būdinga santykinės distancijos idėja“ (Jellicoe, 1975). Prof. habil. dr. K. Jakovlevas-Mateckis atkreipė dėmesį į žinomo kraštovaizdžio architektūros teoretiko Aleksandro Böhmo mintį, kad „kraštovaizdžio architektūra turi tokią pat ilgą istoriją kaip ir kultūra“ (Bohm, 1994; Jakovlevas-Mateckis, 2008). Tačiau kaip akademinis dalykas ir profesija kraštovaizdžio architektūra atsiskleidė tik moderniosios urbanistikos kontekste.

Straipsnio tikslas – aptarti kraštovaizdžio architektūros – profesijos ir akademinio dalyko – sampratos raidą urbanistiniuose procesuose. Temos kontekstas, **atsigręžiant į profesijos ir akademinio dalyko ištakas**, apžvelgiamas nagrinėjant teorinės minties ir praktinių sprendinių raidą ne vien tik kraštovaizdžio architekto ar urbanisto sprendinių dermės aspektu, bet ir visuomenės požiūrio ir poreikių kaitos aspektu. Straipsnio turinys turėtų prisidėti prie kraštovaizdžio architektūros kaip studijų dalyko modulio formavimo ir edukacinės visumos.

Metodika ir šaltiniai

Darbe taikyti mokslinių publikacijų analizės ir palyginimo metodai. Esminiai teiginiai ir apibendrinimai apie kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sąveiką ir sąveikos raidą publikuoti 2017 m. (Deveikienė ir Stauskis, 2017). Tame straipsnyje pateikta šaltinių apžvalga ir aptartos XX a. pirmosios pusės urbanistinės ir kraštovaizdžio architektūros idėjos nebekartojamos, tema

praplečiama naujomis įžvalgomis (Davis et Oles, 2014; Disponzio, 2014; Courtois, 2018 ir kt.). Užsienio ir lietuvių mokslininkų įžvalgos (Donadieu, 2012; Kavaliauskas, 2013; Leger-Smith, 2014; Yu, 2010; Waldheim, 2010, 2014; Vyšniūnas, 2013) yra puiki paskata tęsti ir gilinti analitinį tyrimą, išryškinant svarbiausias ir reikšmingiausias, didžiausią įtaką ir poveikį urbanistikos ir kraštovaizdžio architektūros specialistų bei visuomenės sąmonei turinčias miesto santykio su gamta ir kraštovaizdžio architektūra praktinius sprendinius.

Gyvenviečių, o ypač miestų planavimo ir architektūros sąsaja ir sąveika su kraštovaizdžiu, kraštovaizdžio architektūros objektais, tampančiais neatskiriama miesto planinės ir erdvinės struktūros elementais yra gerokai svarbesnė negu gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Urbanistai ir pastatų architektai turėtų visada prisiminti pagrindinį miesto kraštovaizdžio architektūros tikslą – siekti darnaus sambūvio tarp miesto kraštovaizdžio gamtinių ir antropogeninių (žmogaus sukurtų) komponentų, atsižvelgiant į miesto bendruomenės poreikius bei pokyčius (Jakovlevas-Mateckis, 2008:34). Kraštovaizdžio architektūros sampratos raida yra dinamiška, bet lieka svarbi darnios (arba tvarios) aplinkos formavimo sprendinių kontekste.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Kraštovaizdžio architektūros sampratos evoliucija. Kraštovaizdžio architektūros pirmtake laikoma visų istorinių laikų dekoratyvinė sodininkystė, kurios raida plačiai nagrinėjama kaip sodų ir parkų menas. Vokiečiai palyginti visai neseniai šią sritį vadino sodų architektūra (vok. *Gartenarchitektur*), anglai – kraštovaizdžio sodininkyste (angl. *landscape gardening*), prancūzai – sodo menu (pranc. *l'art de jardin*) (Pilkauskas, 2004). Vėliau besiformuojančios profesijos uždaviniai buvo išplėsti iki kraštovaizdžio dimensijos. Kraštovaizdžio architekto profesija įvairiose šalyse patyrė skirtingą raidą. Jos tikslai, veikimo būdai, priemonės ir medžiagos bei veiklos laukas nuolat kito ir skirtingose šalyse vystėsi skirtingai.

Įdomu pastebėti, kad daugelyje kalbų profesijos objektas yra vadinamas dvinare žodžių samplaika – pirmoji dalis susieta su krašto arba šalies įvardinimu: anglų ir vokiečių *land*, romanų kalbų grupėje – *pays* (pranc.), *pais* (isp.), *paese* (it.), lenkų *kraj*; antroji – pastovaus, nepajudinamo pagrindo arba vaizdinio įvardinimu. Todėl turime žodžius *Landscape* (angl.), *Landschaft* (vok.), *paysage* (pranc.), *paesaggio* (it.), *krajobraz* (lenk.). Taigi, diskusija apie *landšafto* ir *kraštovaizdžio* sąvokų skirtumus (Vyšniūnas, 2013) yra betikslė ir turėtų būti baigta.

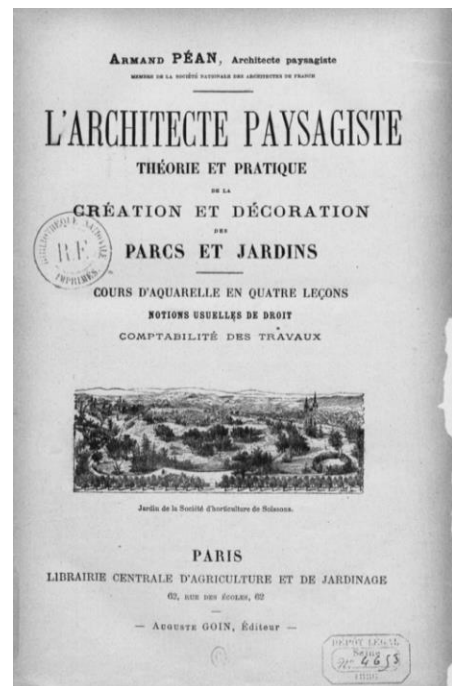
Ilgą laiką Lietuvos kraštovaizdžio architektų tekstuose (Pilkauskas, 2004; Jakovlevas-Mateckis, 2008) ir užsienio literatūroje buvo teigiama, kad *kraštovaizdžio architektūros* ir *kraštovaizdžio architekto* sąvoką pirmą kartą apie 1860 m. pavartojo žymus JAV parkų kūrėjas Frederick Law Olmsted (1822–1903) su bendradarbiais. Naujausi moksliniai tyrimai rodo gerokai ankstyvesnę „kraštovaizdžio architektūros“ arba „kraštovaizdžio architekto“ sąvokos vartosenos raidą (1 lentelė). Kaip teigia Kolumbijos universiteto (JAV) profesorius Joseph Disponzio, kraštovaizdžio architekto profesijos pavadinimas anglų kalba *landscape architect* ir veiklos srities pavadinimas *landscape architecture*, tikėtina, yra kilę iš prancūziško profesijos termino *architecte-paysagiste*, kurį pirmą kartą pavartojo **Jean-Marie Morel** (1728–1810) XIX a. pradžioje (Disponzio, 2014). Taip buvo įvardijamas šis prancūzų architektas, inžinierius ir sodo projektuotojas. Savo kūryboje ir sodų (parkų) kūrimo mene jis propagavo anglišką stilių. Jo nekrologe, kuris plačiai pasklido po Prancūziją, J-M. Morel buvo įvardintas kaip „*architecte-paysagiste*“ (Waldheim, 2014). Pasak J. Disponzio, J-M. Morel sukūrė terminą „*architecte-paysagiste*“ todėl, kad norėjo atskirti naujai kylančios kraštovaizdžio tipologijos – angliško arba vaizdingojo, tapybiško (angl. *picturesque*) sodo kūrėją nuo tradicinio reguliaraus arba simetrinio, geometrinio sodo projektuotojo, stipriai susieto su André Le Nôtre įvaizdžiu (Disponzio, 2014). Šis sukomponuotas terminas pirmą kartą pasirodė 1803–1804 m. leidinyje „Lijono miesto almanachas“ (pranc. „*Almanach de la ville de Lyon*“), kuriame Morel save pristatė kaip „kraštovaizdžio architektą“.

Apie 1850 m. J.-M. Morel įdiegtą terminą *architecte paysagiste* pradeda vartoti ir Paryžiaus kraštovaizdžio ir parkų projektuotojas **Louis-Sulpice Varé** (1803–1883). Šį profesinį vardą jis pavartojo 1854 m., pasirašydamas ant Bulonės miško parko (pranc. *Bois de Boulogne*) projekto. Oficialiai jo profesija arba užimamos pareigos įvardintos Senos departamento (Paryžius) administraciniame almanache, kur nuo 1853 m. L.-S. Varé buvo įrašytas kaip einantis kraštovaizdžio architekto (*architecte paysagiste*) pareigas (Disponzio, 2014). Taip save vėliau vadino ir garsieji Jean-Charles-Adolphe Alphand'o (1817–1891) epochos Paryžiaus, kitų Prancūzijos ir užsienio šalių parkų kūrėjai **Jean-Pierre Barillet-Deschamps** (1824–1874), **Edouard'as André** (1840–1911). Pastarasis save kaip kraštovaizdžio architektą (pranc. *architecte paysagiste*) pristatė antraštiniame savo 1879 m. leidinio *L'art des Jardins* puslapyje (Actes de la Journée d'étude, 2017; Courtois, 2018). Galutinai prancūziškasis kraštovaizdžio architekto profesijos pavadinimas įtvirtintas ir aprašyta pati profesija 1886 m. **Armand Péan** knygoje (1 pav.) *L'architecte paysagiste: théorie et pratique de la création et décoration des parcs et jardins[...]* („Kraštovaizdžio architektas: parkų ir sodų kūrybos teorija ir praktika [...]“) (Disponzio, 2014; Péan, 1886).

Britų imperijoje suporuoti žodžiai „kraštovaizdis“ (angl. *landscape*) ir „architektūra“ (angl. *architecture*) pirmą kartą pasirodo 1828 m. škotų pirklio Gilberto Laing Measono (1769–1832) knygos pavadinime „Landscape Architecture of the Great Painters of Italy“. Bet tai yra sietina su architektūra Italijos peizažo tapyboje. Angliškas terminas *landscape architecture* taip, kaip jį suprantame šiandien, pirmą kartą pavartotas 1840 m., kada kraštovaizdžio sodininkas (angl. *landscape gardener*) **John Claudius Loudon** (1783–1843) išleidžia draugo ir mokytojo **Humphry Repton** (1752–1818) pilną raštų antologiją, kuriai suteikia neįprastą pavadinimą: *The Landscape Gardening and Landscape Architecture of the Late Humphry Repton, Esq., being his entire works on these subjects* (liet. Vėlyvoji Humphry Repton kraštovaizdžio sodininkystė ir kraštovaizdžio architektūra) (Davis ir Oles, 2014). H. Reptonas nesukūrė naujos mados, bet įtvirtino komercinę kraštovaizdžio architekto praktiką.

Jis išvystė išradingą kuriamo vaizdo pateikimą „prieš“ ir „po“ (angl. *before-and-after drawings*), sudėdamas vadinamą Raudonąją knygą (angl. *Red Books*), kur jis kaupdavo savo kūrinius. Reptono piešiniuose (projektuose) kraštovaizdis buvo išreikštas per dviejų dedamųjų – pastato ir sodo ryšį (angl. *dyadic relation of house and garden*). Naujos disciplinos kūrėjo veiklai suteiktas kraštovaizdžio architektūros pavadinimas išplaukia iš sodininkystės ir statybos sąvokų, nes ši sinergiška veikla nusipelno turėti jai skirtą pavadinimą. Kraštovaizdžio architektūros (angl. *Landscape architecture*) sąvokos įvardijimas buvo panegirika H. Reptonui ir kartu naujos meno rūšies krikštas (Davis ir Oles, 2014).

Šios meno rūšies praktikas buvo **Andrew Jackson Downing** (1815–1852), kuris save vadino *landscape gardener* (kraštovaizdžio sodininku), 1841 m. parašė ir išleido veikalą apie kraštovaizdžio sodininkystės teoriją ir praktiką *Treatise on the Theory and Practice of Landscape Gardening*. A. J. Downing uždirbdavo nemažus pinigus projektuodamas dailių namų ir vilų sklypus naujai pramonei buržuazijai augančių Amerikos miestų pakraščiuose. Jis teigė, kad

1 pav. A. Péano knygos (1886) antraštinis lapas. BNF

Fig. 1 Title page of A. Péan's book (1886).

Source gallica.bnf.fr

architektūros grožis turi būti suvokiamas bendrai su kraštovaizdžiu ar kita aplinka (Davis ir Oles, 2014). Tačiau Downing savo praktikoje taip ir nepritaikė naujos kraštovaizdžio architektūros formuluotės. Jis dažnai pabrėždavo skirtumus tarp kraštovaizdžio ir pastatų, nors vėliau juos abu suprato kaip sudėtinės bendro scenovaizdžio dalis. Kraštovaizdis ir architektūra jo supratimu buvo tvirtai sujungti, bet šis ryšys buvo suvokiamas daugiau per gretimumą (angl. *adjacency*) negu per giminingumą (angl. *Affinity*) (Davis ir Oles, 2014).

J. C. Loudono sugalvota kraštovaizdžio architektūros sąvoka buvo „pasigauta“ tik apie 1860 m., kada **Frederick Law Olmsted** (1822–1903) ir **Calvert Vaux** (1824–1895) kurdami Centrinį parką Niujorke save įvardino kraštovaizdžio architektais (angl. *Landscape Architects*). Būtent tada terminas „kraštovaizdžio architektas“ įgauna subtilų, bet reikšmingą prasmės pokytį. F. L. Olmstedas niekada anksčiau nesidomėjo pastatų ir sklypų projektavimu ir sąvokos „architektas“ pavartojimas jam buvo ne tik žodinis veiklos įvardinimas, bet ir profesinė strategija pasinaudoti architektūros prestižu ir kelti savo darbo kainą (Davis *et al*, 2014).

1 lentelė. Sąvokos „kraštovaizdžio architektūra“ raida nuo 1803 m.
Table 1. The evolution of the concept of “landscape architecture” (since 1803)

Autorius arba susijęs asmuo	Šalis	Data	Kur ir kaip buvo paskelbta	Informacijos šaltinis
Jean-Marie Morel (1728–1810)	Prancūzija	1803	„Lijono miesto almanachas“ – profesinės veiklos identifikavimas „architecte paysagiste“	Disponzio, 2014 Waldheim, 2014
Gilbert Laing Meason (1769–1832)	Anglija	1828	Knyga „Landscape Architecture of the Great Painters of Italy“ – tapybos apibūdinimas	Disponzio, 2014
John Claudius Loudon (1783–1843)	Anglija	1840	<i>Veikalas The Landscape Gardening and Landscape Architecture of the Late Humphry Repton, Esq.</i>	Davis ir Oles, 2014 Disponzio, 2014 Waldheim, 2014
Louis-Sulpice Varé (1803–1883)	Prancūzija	1853 1854	Senos departamento (Paryžius) administraciniame almanache – pareigos „architecte paysagiste“ Ant Bulonės miško parko (<i>Bois de Boulogne</i>) projekto – autoriaus profesija „architecte paysagiste“	Disponzio, 2014
Frederick Law Olmsted (1822–1903) ir Calvert Vaux (1824–1895)	JAV	1860 1866 1869	Centrinis parko Niujorke projekto antraštinis lapas (?) „Prospect park“ projekto antraštiniame lape: „Olmsted Vaux & Co. Landscape architects. 1866-1867“ „Riverside“ projekto antraštiniame lape: „Olmsted Vaux & Co. Landscape architects, 1869“	Jellicoe, 1975; 2000
Edouard André (1840-1911)	Prancūzija	1879	Antraštiniame savo leidinio <i>L'art des Jardins</i> puslapyje – autoriaus profesija „architecte paysagiste“	Disponzio, 2014
Frederick Law Olmsted (1822–1903)	JAV	1886	Laiškas kolegai Charles Eliot, kuriame išreiškiama nuomonė dėl profesijos pavadinimo „Landscape Architect“.	Davis ir Oles, 2014
Armand Péan	Prancūzija	1886	Profesinė knyga „L'architecte paysagiste : théorie et pratique de la création et décoration des parcs et jardins[...]“	Disponzio, 2014
Frederick Law Olmsted Jr. (1870–1957) ir kiti	JAV	1899	Įkuriama Amerikos kraštovaizdžio architektų asociacija (<i>American Society of Landscape Architects, ASLA</i>)	https://www.asla.org
	Vokietija	1913 1972	Įkuriama Vokietijos sodų architektų asociacija. Pervadinama į Vokietijos kraštovaizdžio architektų asociaciją.	http://www.bdla.de/
IFLA	Londonas (Jungtinė Karalystė)	1948	Įkuriama tarptautinė kraštovaizdžio architektų federacija (ang. <i>International Federation of Landscape Architects, IFLA</i>)	Anagnostopoulos <i>et al</i> , 2000

I lentelės tęsinys

Tarptautinė darbo organizacija	Ženeva (Šveicarija)	1968	Tarptautinė darbo organizacija pripažįsta ir kvalifikuoja kraštovaizdžio architekto profesiją kaip savarankišką.	IFLA, 1984; Pilkauskas, 2004
ECLAS	Europos šalys	1989–1991	Europos kraštovaizdžio architektūros mokyklų taryba (<i>European Council of Landscape Architecture Schools</i>)	http://www.eclas.org

Sudaryta autorės, 2018–2019.

Tikėtina, kad F. L. Olmstedas profesijos pavadinimą „Landscape Architect“ nusižiūrėjo ir Prancūzijos kolegų prancūziško varianto 1859 m. būdamas Paryžiuje. Manoma, kad susitikimo su Paryžiaus žaliųjų erdvių pertvarkymo vadovu inžinieriumi J-C. A. Alphand'u metu jis lankėsi Bulonės miške (pranc. *Bois de Boulogne*) ir matė L. S. Varé sukurtą Bulonės miško parko sutvarkymo projektą, kurį autorius pasirašė save įvardindamas „kraštovaizdžio architektas“ (pranc. *architecte paysagiste*). Šio parko pertvarkymo išpūdžiai vėliau turėjo didelę įtaką Centrinio parko Niujorke sukūrimo (1857–1860) idėjai (Disponzio, 2014). Nors yra daug Centrinio parko vystymo brėžinių (1858, 1860, 1866, 1867, 1870), bet ant jų nėra nurodyta autorių profesija. Tačiau tuo pat metu Olmstedo ir Vaux kompanija kūrė kitus objektus, kur jau antraštiniuose lapuose aiškiai matome įrašus – „Prospect park, projekto autoriai Olmsted Vaux & Co. Landscape architects. 1866–1867“; „Riverside projekto autoriai Olmsted Vaux & Co. Landscape architects. 1869“. Kaip teigia Brian Davis ir Thomas Oles (2014), F. L. Olmstedas 1886 m. laiške kolegai Charles Eliot aiškino savo mintis dėl profesijos pavadinimo: „mums reikėtų save vadinti kraštovaizdžio architektais (angl. *landscape architects*) [...], o ne kraštovaizdžio sodininkais (angl. *landscape gardeners*) [...], nes naujasis pavadinimas labiau atskleidžia profesinę idėją“. Kraštovaizdžio architekto profesija JAV buvo įtvirtinta 1899 m. įkuriant Amerikos kraštovaizdžio architektų asociaciją (angl. *American Society of Landscape Architects, ASLA*). Vienas pagrindinių šios profesinės asociacijos steigėjų buvo F. L. Olmstedo sūnus, kraštovaizdžio architektas F. L. Olmstedas jaunesnysis (Frederick Law Olmsted Jr., 1870–1957).

Vokietijoje kraštovaizdžio architekto profesijos raida klostėsi panašiai kaip ir kitose šalyse – nuo dvarų ir pilių parkų bei sodų projektų iki viešųjų liaudžiai sveikatinti skirtų parkų. 1913 m. Frankfurte prie Maino buvo įkurta Vokietijos sodų architektų asociacija (vok. *Bund Deutscher Gartenarchitekten*), kuri 1972 m. buvo pervadinta į Vokietijos kraštovaizdžio architektų asociaciją (vok. *Bund Deutscher Landschaftsarchitekten, BDLA*). Britų kraštovaizdžio architektūros institutas (*Institute of Landscape Architecture*), šiuo metu vadinamas Kraštovaizdžio institutu, buvo įsteigtas 1929 m. Pirmuoju šio instituto prezidentu tapo **Thomas H. Mawson** (1861–1933), kurio veikla ir veikalas *Civic Art* (1911, liet. „Miestų statybos menas“), kiti leidiniai formavo britų kraštovaizdžio architektūros ir kraštovaizdžio architekto veiklos sampratą.

Vengrijos kraštovaizdžio architektė dr. Luca Csepely-Knorr (2011), nagrinėdama miestų viešojo parko raidą, pateikė plačią britų ir vengrų tradicijų, dviejų šalių kraštovaizdžio architektų ir urbanistų, būtent T. H. Mawsono ir jo mokinio Béla Rerricho (1881–1932) kūrybinės veiklos ir projektavimo principų analizę ir teigė, kad abu jie savo šalyse atliko F. L. Olmstedo vaidmenį ir buvo tiek pat reikšmingi savo šalių kraštovaizdžio architektūros raidai ir viešojo miesto parko sampratai, kiek F. L. Olmstedas JAV ir Šiaurės Amerikoje. 1919 m. B. Rerrichas paskelbė keletą straipsnių apie kraštovaizdžio architekto vaidmenį planuojant ir formuojant miestus. Jis akcentavo miesto želdynų socialinį vaidmenį ir tuo pranoko daugelį to meto teorinių darbų (Csepely-Knorr, 2011).

Lietuvos kraštovaizdžio architektūros raidą išsamiai aptaręs R. Pilkauskas (2004) kraštovaizdžio architektūros užuomazgas mūsų šalyje sieja su senuoju Vilniaus universitetu ir jo auklėtiniais Juozu Strumila (1774–1847) ir Karoliu Podčašinskiu (1790–1860). J. Strumilos „Šiaurės sodai“ (*Ogrody polnocne*, pirmoji laida 1820; vėliau išleistos 7 laidos) ir K. Podčašinskio tekstai „Bendrųjų tobulumo principų taikymas paveikslų ir skulptūrų amato kūriniams bei puošniems sodams ir parkams kurti“ (1838) ar „Architektūros pradmenys akademiniam jaunimui“

(1856) ilgam paliko kultūrinį ir meninį pėdsaką ir darė įtaką Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos dvarų parkų kūrėjams (Pilkauskas, 2004).

Nors Lietuvoje darbavosi save kraštovaizdžio architektais vadinantys parkų kūrėjai, tokie kaip E. André (1840–1911), R. André (1867–1942) ar G. Kuphaldtas (1853–1938), tačiau profesinis kraštovaizdžio architektūros terminas mūsų šalyje dar ilgai nebuvo vartojamas. Jeigu palygintume XX a. tarpukario Lietuvos, Latvijos, Lenkijos kraštovaizdžio architektūros tradicijas, tektų pripažinti, kad kaimyninių šalių kraštovaizdžio architektūros tradicija yra stipresnė ir gilesnė. Latvijoje ši tradicija yra perimta ir tęsiama iš Rygos kraštovaizdžio architekto, vokiečio, Potsdamo ir Dahlemo mokyklų atstovo Georgo Kuphaldto, jo mokinio Andrejaus Zeidako (1874–1964) ir pastarojo mokinio Karlio Baruono (Barons, 1912–1996) aukštos miestų želdynų kultūros tradicijų.

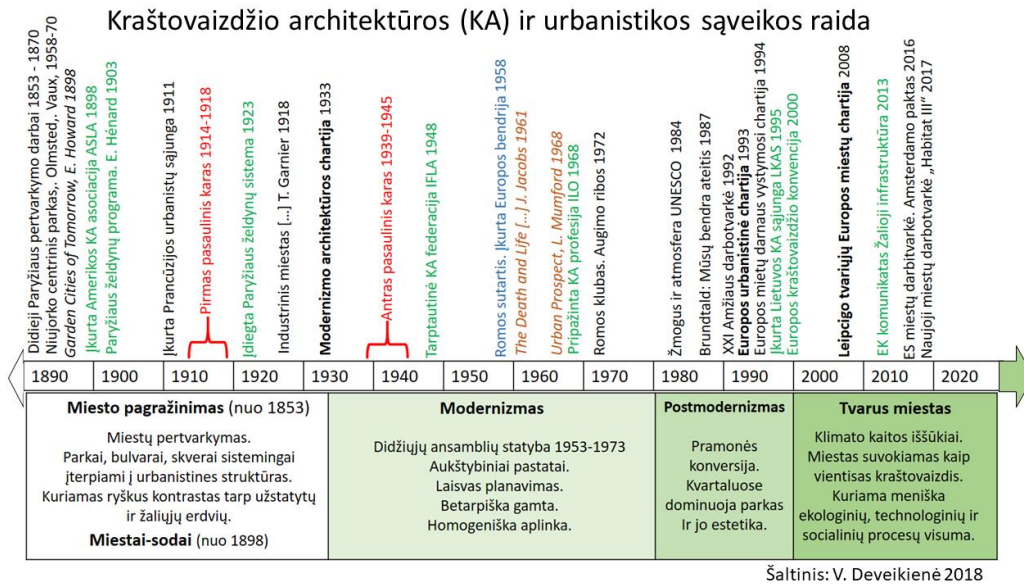
Po Pirmojo pasaulinio karo Lietuvai atkūrus valstybės nepriklausomybę, būta gerų dvasinių paskatų plėtoti savo kultūrą. 1921 m. įkurta Lietuvai pagražinti draugija. Miestų savivaldybėse pradėjo veikti sodininkystės skyriai, kurie profesionaliai rūpinosi parkais ir sodais arba, kaip dabar sakoma, miesto želdynais (Pilkauskas, 2004). R. Pilkauskas pažymi, kad „1935 m., ką tik baigęs Paryžiaus aukštąją meno mokyklą (*Ecole Regionale Supérieure des Beaux-Arts*), iš Prancūzijos sugrįžo architektas Jonas Kovalskis-Kova (1906–1977). Jis buvo pasirengęs planuoti teritorijas ir savo pasirengimą greitai įrodė – suplanavo Kauno Ažuolyną, šis projektas rodo, kad Lietuvoje atsirado ne tik miestų planuotojas, bet ir mokytas kraštovaizdžio architektas“ (Pilkauskas, 2004).

1939–1944 m. Kauno taikomosios dailės institute pradėtos želdynų projektavimo studijos. Joms vadovavo doc. J. Kovalskis (Pilkauskas, 2004). Jis paliko ir mokinių, ir dėstymo tradiciją, kuri buvo tęsiama Kauno universitete, Kauno politechnikos institute (dabar KTU), o vėliau ir Vilniaus inžineriniame statybos institute (dabar VGTU) Urbanistikos katedrose, tačiau kraštovaizdžio architekto kvalifikacija nebuvo suteikiama. Kraštovaizdžio architektūros studijas atitinkanti programa nuo 1972 m. buvo dėstoma Valstybiniame dailės institute (dabartinė Vilniaus dailės akademija). Nuo 1991 m. kraštovaizdžio architektūros studijos buvo vykdomos Klaipėdos universitete. Tačiau ilgą laiką buvo provokuojama diskusija dėl profesijos pavadinimo ir veiklos objekto (Vyšniūnas, 2013).

1974 m. Lietuvos architektų sąjungoje buvo įkurta Kraštovaizdžio architektūros komisija, o 1987 m. ji performuota į Kraštovaizdžio architektūros sekciją Lietuvos architektų sąjungoje. 1995 m. buvo įkurta savarankiška Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjunga. Tai logiška seka ir tendencija, nes 1968 m. Tarptautinė darbo organizacija (angl. *ILO — International Labour Office*) Ženevoje oficialiai pripažino kraštovaizdžio architekto (angl. *Landscape Architect*) profesiją ir kvalifikavo ją kaip atskirą ir savarankišką greta pastatų architekto (angl. *Building Architect*) ir urbanisto (angl. *Town Planner*). Kraštovaizdžio architekto profesija klasifikuojama kaip savarankiška naujajame Tarptautinės darbo organizacijos patvirtintame Tarptautiniame profesijų klasifikavimo standarte ISCO-08 (*International Standard Classification of Occupations*) bei nacionaliniame jo atitikmenyje – Lietuvos profesijų klasifikatoriuje 2012 (LPK 2012). Čia kraštovaizdžio architektas klasifikuojamas specialistų pagrindinėje grupėje (2), fizinių mokslų ir inžinerijos specialistų pogrupyje (21), architektų, planuotojų, topografų ir dizainerių grupėje (216), kraštovaizdžio architektų pogrupyje (2162), greta statybos architektų (2161) ir dizainerių (2163) pogrupių (LPK 2012). Dviejų profesijų – kraštovaizdžio architektų ir urbanistų – sąveikos raida (2 pav.) kupina bendradarbiavimo nuostatų ir konkuravimo prieštarų.

Disciplinų prieštarų grupėje pirmiausia būtų tikslinga aiškiai skirti kraštovaizdžio projektavimo ir kraštovaizdžio planavimo sferas. Pasak P. Kavaliausko (2013), tai netgi galėtų būti skiriamoji architektūrinių ir geografinių kraštovaizdžio pažinimo bei veiklos interesų linija. Kraštovaizdžio architektūros objektu laikytina kraštovaizdžio erdvinė išraiška, o tikslas – estetiškai šią išraišką sutvarkyti. Kraštovaizdžio architektūra, pagal klasikinę anglosaksų sampratą, savo prigimtimi yra išorinių (atvirų) erdvių (angl. *outdoor spaces*) formavimo menas, kurio uždavinys yra suteikti gamtinėms ir technogeninėms kraštovaizdžio morfostruktūroms išbaigtą psichologiškai

priimtina vietos erdvinę išraišką. Taip formuluojama architektūrinė paradigma galėtų atstovauti kraštovaizdžio percepcinio pažinimo bei formavimo nuostatomis (Kavaliauskas, 2013).

2 pav. Kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sąveikos raida (XIX a. pabaiga – XXI a. pradžia)
Fig. 2. Development of interaction between landscape architecture and urbanism (since end of XIX c.)

Britų autorių teigiama, kad kraštovaizdžio architektūra kaip profesinė veikla ir akademinis dalykas aprėpia kraštovaizdžio planavimą, projektavimą ir tvarkymą. Taip formuluojama paradigma suteikia erdvės pilnavertei kraštovaizdžio, jo formavimo, kartu analizės ir vertinimo, sampratai. Teoriniuose darbuose nuolat teigiama, kad kraštovaizdžio formavimas yra daugialypė ir sudėtinga visuomenės veiklos sfera, tarpdalykinių studijų, meninio ir mokslinio pažinimo kryptį konkurencijos objektas (Kavaliauskas, 2013).

Kraštovaizdžio architektūros sąvoka Lietuvoje oficialiai yra apibrėžta tik Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos apraše kaip taikomoji mokslo ir meno disciplina, formuojanti žmogaus erdvinę aplinką: statinių ir jų kompleksų dermę su kraštovaizdžio gamtiniu pagrindu ar jo atskirais elementais (Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos... 2004). Tačiau įvairiuose mokslo darbuose dar yra bandoma rasti naujus ar tobulinti esamus apibrėžimus. Tai yra visiškai suprantama, nes jauna profesija evoliucionuoja, jos pokyčius yra įdomu nagrinėti ir apie juos diskutuoti ir praktikams, ir mokslininkams. Dėl tarpdisciplinio pobūdžio kraštovaizdžio architektūros sampratą nuolat nagrinėja skirtingų sričių mokslininkai (Vyšniūnas, 2013; Grecevičius *et al*, 2013). Tad svarbus uždavinys yra apibrėžti kraštovaizdžio architektūrai būdingas kompetencijas, jos kūrybinės veiklos lauką, veiklos metodus, prioritetus.

Kraštovaizdžio architektūros profesinės veiklos laukas. Pasak P. Kavaliausko (2013:14), architektūra, urbanistika, kraštovaizdžio architektūra iki šiol nėra aiškiai ir sistemiskai suformulavusios savo konceptualių nuostatų bei apibrėžusios savo kompetencijų erdvės. Dažnai tebevyksta šių sričių oficialiųjų, ypač kraštovaizdžio architektūros, atstovų blaškymasis tarp meninės ir mokslinės, estetinės ir ekologinės, populistinės ir technokratinės ar kitokių ideologinių pakraipų ir paradigimų.

Kraštovaizdžio architektūra savo prigimtimi yra daugiadisciplininės veiklos baras, integruojantis architektūros, urbanistikos, teritorijų planavimo, žemės naudojimo, aplinkos estetikos ir psichoemocinio poveikio formavimo, aplinkos dizaino, botanikos (architektūrinės želdininkystės, architektūrinės dendrologijos), kraštovaizdžio ekologijos, hidrologijos, klimatologijos, dirvožemio mokslo ir kitus komponentus. Taigi, iš esmės jau kalbame apie ekologinio potencialo, aplinkos tvarumo, estetinės ir ekologinės kokybės dalykus. Šiuose sprendimuose reikalingos tampa urbanisto, aplinkos inžinieriaus, architekto, kraštovaizdžio architekto pastangos, jų veiklos loginis

suderinimas ir sąveika. Tokios sąveikos pagrindas ir rezultatas turėtų būti ekologinių, ekonominių ir socialinių problemų sprendimo, pasitelkiant tikslingus kraštovaizdžio ar miestovaizdžio formavimo sprendinius, priemonė.

Teoriškai įvairių sričių integracijos pradžia yra 1987 m., kai Gro Harlem Brundland komisija paskelbė darniosios plėtros idėją. Jos esmė – užtikrinti geresnę gyvenimo kokybę dabartinei bei būsimoms kartoms. Šiandien socialinės, ekonominės ir aplinkosauginės sričių integravimas grindžiamas gyvenimo kokybės sinerginiu efektu. Prancūzų mokslininkai pastarąjį dešimtmetį skiria nemažai dėmesio kraštovaizdžio architektų veiklos reikšmės tvaraus ir ekologiško miesto kūrimo tyrimams. F. A. Leger-Smith (2014) šiuos klausimus nagrinėjo savo daktaro disertacijoje „Kraštovaizdžio architektų darbų evoliuciją sprendžiant urbanistinių koncepcijų ekologinius iššūkius“ (pranc. „*Evolution des pratiques des paysagistes face aux enjeux écologiques de la conception urbaine*“). Ji teigia, kad posūkis ekologijos link tik sustiprina kraštovaizdžio architekto kaip savo srities eksperto dalyvavimą urbanistiniame projekte. Taikant kraštovaizdžio architektūros požiūrį dar projekto pradžioje yra įtvirtinami moksliniai ekologijos principai, kurių taikymui praktikoje pati kraštovaizdžio architektūra yra veiksminga priemonė. Kraštovaizdžio architektūros kelias savo esme yra priešingas reiškinyms miesto formų homogeniškumui ir urbanistinėje koncepcijoje gina daugiadiscipliniškumą (Leger-Smith, 2014). Autorės manymu, ekologija nėra kraštovaizdžio architektų veiklos evoliucijos faktorius, bet yra sudėtinė kraštovaizdžio architektūros dalis, kuri apima aplinkos daugiafunkcionalumą, sistemiškumą, gyvastį, vietos atmintį, ilgalaikiškumą, dinamiką, žodžiu, visa tai, kas sudaro kraštovaizdžio architekto darbą nuo šios profesijos atsiradimo pradžios. Šią mintį propaguoja ir tęsia Klaipėdos universiteto ir Kauno technologijos universiteto mokslininkų darbai (Grecevičius *et al*, 2013).

Ekologinės vietovės savybės kraštovaizdžio architektus skatina prisitaikyti ir pajvairinti iki tol naudotą patirtį. Jei kraštovaizdžio architektas gali išspręsti urbanistiniame projekte keliamus ekologinius iššūkius, tai logiška manyti, kad jis gali būti ir urbanistinio projekto lyderis. Kai renkant komandą projektavimo darbams yra nustatomi ekologiniai kriterijai, tada atsiranda plačios galimybės kraštovaizdžio architektūros principų raiškai. Vienas iš kraštovaizdžio architekto uždavinių yra atskleisti priklausymo konkrečiai vietai jausmą. Jeigu globali ekologinė koncepcija kaip ir suvienodina miesto formas, tai ekologinius principus diegiant kraštovaizdžio architektūros priemonėmis, gaunamas įvairovės efektas. Pavyzdžiui, vandens tvarkymo klausimas kraštovaizdžio architektūros projekte bus sprendžiamas visą laiką kitaip, priklausomai nuo vietos situacijos (Leger-Smith, 2014).

Jeigu kraštovaizdžio architektas nori atlikti pagrindinį vaidmenį miesto ekologinėje koncepcijoje, jis turi būti įvaldęs bendruosius metodus, išmanyti visas urbanistinio projekto sudėtinės dalis. Kyla klausimas dėl kraštovaizdžio architekto parengimo dirbti ekologinio miesto projektavimo srityje, dėl statybinių procesų išmanymo. Kraštovaizdžio architektai nėra pastatų architektai, jie negali valdyti visų miesto planavimo ir projektavimo klausimų, bet yra labai svarbu, kad kraštovaizdžio architektas dar iki projekto pradžios padėtų tinkamai suformuoti programą ir užsakymą (Leger-Smith, 2014).

Šią mintį formuluoja ir prof. habil. dr. K. Jakovlevas-Mateckis. Jo teigimu, per paskutinius dešimtmečius kraštovaizdžio architektūros objektų tematikos plotmė, įvairovė ir jų apimtys labai išaugo. Pasak jo, kraštovaizdžio architektai savo kūrybinėje veikloje dalyvauja keturių lygmenų (2 lentelė) kraštovaizdžio objektų kūrimo darbuose (Jakovlevas-Mateckis, 2008).

Tarptautinės kraštovaizdžio architektūros federacijos (angl. *International Federation of Landscape – IFLA*) ir Vokietijos kraštovaizdžio architektų asociacijos (vok. *Bund Deutscher Landschaftsarchitekten – BDLA*) pateikiamoje medžiagoje išsamiai apibūdinama kraštovaizdžio architekto veikla, atskleidžiamos dabartiniu metu šiai profesijai priskiriamos darbų apimtys. Pasak BDLA, kraštovaizdžio architektai kuria funkcines ir estetiškai patrauklias atviras erdves. Jie sujungia ekologinį sąmoningumą, planavimo ir projektavimo kompetenciją bei kūrybiškumą. Pagrindinė kraštovaizdžio architektų užduotis – atvirų erdvių ir projektų kūrimas įvairiose

aplinkose. Jie planuoja visų tipų žaliąsias ir išorines erdves, jie apibrėžia kraštovaizdžio struktūrą ir naudojimą, teritorijos paviršių konfigūraciją. Jie parenka tinkamus augalus ir nustato sodinimo planą. Jie priima sprendimus dėl grindinių ir aptvėrimo, taip pat lauko baldų ir meno kūrinių naudojimo (BDLA 2018).

2 lentelė. Kraštovaizdžio architektūros objektų kūrimo lygmenys (pagal K. Jakovlevą-Mateckį, 2008)
Table 2. Levels of Landscape Architecture Objects' Development (by K. Jakovlev-Mateckis, 2008)

Lygmuo	Darbai
I	Rengia miesto ar miestelio kraštovaizdžio architektūros objektų – želdynų (įvairios paskirties parkų bei sodų, skverų, kapinių, paplūdimių, rekreacinių miesto miškų ir pan.), pastatų ar jų kompleksų aplinkumos koncepcijas, išsamius planus, techninius projektus ir pan.
II	Kartu su architektais kuria lokalias miesto ar miestelio kraštovaizdžio architektūros dalis: gyvenamąją, pramonės, komercinę, visuomeninę, rekreacinę ir kt.
III	Kartu su miesto planuotojais rengia bendruosius ir specialiuosius planus, sprenddami juose kraštovaizdžio tvarkymo ir formavimo, gamtinio karkaso, želdynų sistemų ir pan. klausimus, kurie apima kraštovaizdžio išsaugojimo, tobulinimo, atkūrimo ir kūrimo veiksmus, rengia saugomų teritorijų specialiuosius planus ir pan.
IV	Kartu su teritorijų plnuotojais rengia šalies, regiono ir savivaldybės teritorijų planavimo dokumentus, sprenddami juose kraštovaizdžio planavimo klausimus.

Antroji svarbi darbo sritis apima kraštovaizdžio planavimą ir aplinkos išsaugojimą. Kraštovaizdžio architektai rengia gamtos vietovių ir kraštovaizdžių priežiūros ir plėtros planus, taip pat kuria tvaraus regioninio planavimo koncepcijas. Kai tokie projektai rizikuoja išsiskverbti į natūralią aplinką, pavyzdžiui, statant kelius ar statant gyvenamąsias vietas, kraštovaizdžio architektai vertina prevencijos ir poveikio mažinimo priemones, kad apribotų bet kokią neigiamą poveikį. Jų veikla taip pat apima šaltinių, upių ir ežerų renatūralizavimo darbus; sąvartynų ir kasyklų, karjerų regeneravimą. Kraštovaizdžio architektai taip pat aktyviai veikia ir kitose srityse, susijusiose su atviromis erdvėmis ir kraštovaizdžiais: pavyzdžiui, kaimo rekonstrukcijoje, miestų planavime ir regeneravimo projektuose. Čia kraštovaizdžio architektai turi bendradarbiauti su architektais, miestų planuotojais, statybos inžinieriais, biologais ir sociologais bei kitais specialistais (BDLA 2018).

Šiuolaikinės kraštovaizdžio architektūros tendencijos, profesinio pasirengimo iššūkiai.

Kraštovaizdžio architektūros specialistų veikla apima strateginį, planavimo ir projektavimo bei administravimo ir vadybos lygmenis. Išsamaus darbų aprašo dėl vietos stokos šiame straipsnyje neišplėsimė ir nepateiksime. Pažymėtina kita aplinkybė. Šiuolaikinės urbanistikos doktrinos ir tendencijos lemia kraštovaizdžio architektūros uždavinių plėtrą, sukuria kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sprendinių sąveikos prielaidas. Nūdienos miestų vystymo problematika darnios aplinkos formavimo principų kontekste iškelia naujas idėjas, diktuoja naujus visuomenės interesus ir poreikius. Arizonos universiteto profesorė Nan Ellin (2006) siūlo integralios urbanistikos sampratą – miesto kūrimą suvokiant kaip nuolatinę nesibaigančią laiko tėkmę, neprieštaraujančią gamtai ir nemetančiai jai iššūkiu. Vis didesnę teorinę ir praktinę plotmę užima kraštovaizdžio urbanistikos (angl. *landscape urbanism*) nuostatos – kaip tradicinio urbanistinio projektavimo kritika ir alternatyva (Cormer, 2010; Waldheim, 2010, 2014). Tai naujos ir kartu turinčios galias tradicines šaknis idėjos, kinų kraštovaizdžio architektas K. Yu (2010) aptaria penkias tokias tradicijas – kraštovaizdžio urbanistikos prototipus.

Kraštovaizdžio formavimo darbams pasirengti reikia atitinkamo akademinio išsilavinimo ir praktinės patirties. Pirmoji kraštovaizdžio architektūros akademinė programa įdiegta 1919 m. Norvegijos žemės ūkio universitete (ECLAS, 2019). Kaip teigia J. Corner, dabar architektūros mokyklos ieško įkvėpimo ir atsinaujinimo kraštovaizdžio planavime ir projektavime, nors prieš keletą metų buvo neįsivaizduotina domėtis medžiu ar kraštovaizdžiu. Šiandien pastebimas ne tik susidomėjimas augalija, žemės darbais ir teritorijų planavimu, bet ir gilus susirūpinimas dėl kraštovaizdžio koncepcijų; gebėjimas teoriškai ištirti vietas, teritorijas, ekosistemas, tinklines sistemas ir infrastruktūras bei organizuoti didelius miestų plotus. Pagrindinės temos – dinaminė

sąveika, ekologija ir technika rodo, besiformuojančią laisvesnę urbanistiką, yra labiau orientuotą į realų miestų sudėtingumą ir siūlančią alternatyvą griežtiems centralizuoto planavimo mechanizams (Corner, 2010),

J. Corner pažymi, kad kraštovaizdžio architektūros mokyklos suvokia, kad jų profesijos sritys išaugo ir susipina su architektūra ir urbanistiniu projektavimu ir mato kraštovaizdį, kaip lyderiaujančią pažinimo ir projektavimo metodą urbanistikoje. Pastaruoju metu kraštovaizdžio architektūros studijų programose išeinama iš profesionaliai apibrėžtų ribų, kad būtų galima išplėsti savo įgūdžius sudėtingose urbanistinėse ir infrastruktūros srityse. Panašu, kad tam tikri elementai kiekvienoje iš projektavimo profesijų – architektūros, kraštovaizdžio architektūros, urbanistinio projektavimo ir planavimo pereina į bendrą praktiką, kuriai terminas *kraštovaizdis* turi svarbiausią ir jungiančią reikšmę (Corner, 2010).

1989 m. Europos bendrijos (dabar ES) šalių kraštovaizdžio architektus vienijančios nacionalinės organizacijos pasirašė deklaraciją dėl Europos kraštovaizdžio architektūros fondo (EFLA), vėliau (2012) pavadinto Europos kraštovaizdžio architektūros federacija (*European Federation for Landscape Architecture, EFLA*), steigimo, savitarpio akademinės kvalifikacijos pripažinimo ir minimalaus išsilavinimo reikalavimų taikymo kraštovaizdžio architektūros srityje. Europos šalių kraštovaizdžio architektūros studijoms, norint gauti profesionalų pripažinimą, keliami reikalavimai išdėstyti 2011 m. bendrame IFLA Europe ir ECLAS (angl. *European Council of Landscape Architecture Schools*) dokumente ir patvirtinti 2012 m. IFLA Europe Generalinėje Asamblėjoje. Šio dokumento teiginiai iliustruoja, kokių kompetencijų reikia turėti dirbant kraštovaizdžio architektūros srityje (3 lentelė).

3 lentelė. Žinių, supratimo ir gebėjimų reikalavimai kraštovaizdžio architektūros studentams
Table 3. Knowledge, understanding, and skills requirements for landscape architecture students

Sritis	Kraštovaizdžio architekto kompetencijos
Praktinė	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kraštovaizdį conceptualizuoja kaip kultūrinį ir gamtinį fenomeną, jo fiziniame ir abstrakčiame vienybėje, bei kaip turintį ekonominę ir socialinę vertę. ➤ Kuria estetinius, reglamentinius ir techninius reikalavimus atitinkančius kūrinius. ➤ Supranta žmonių ir juos supančio kraštovaizdžio santykius bei gamtinės ir kultūrinės aplinkos sąveiką. ➤ Turi žinių apie miesto ir kaimo projektavimą, kraštovaizdžio apsaugą, planavimą ir valdymą.
Teorija ir precedentas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Formuoja ir taiko kraštovaizdžio architektūros koncepcijas, idėjas ir teorijas. ➤ Išmano kraštovaizdžio raidos, kraštovaizdžio architektūros disciplinos ir praktikos istoriją. ➤ Supranta santykius tarp meno, humanitarinių, gamtos ir technologijos mokslų.
Technologija ir tvarumas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Žinios apie medžiagas, fizines savybes ir technologijas. ➤ Žinios apie standartus ir teises procedūras, reikalingas pasiūlymams įgyvendinti. ➤ Projektavimo įgūdžiai, reikalingi norint patenkinti visuomenės poreikius, aplinkos pokyčius ir tvaraus vystymosi poreikį.
Fiziniai, ekologiniai, socialiniai ir kultūriniai procesai	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Bendradarbiavimas su visuomene sustiprinant kraštovaizdžio tapatybės suvokimą ir pažinimą. ➤ Struktūrų ir plėtros erdvinio projektavimo, abiotinių, biotinių ir antropogeninių procesų žinios ir supratimas.
Profesinės vertybės ir etika	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Gebėjimas suprasti, kurti ir perduoti tyrimų metodus rengiant pasiūlymus dėl kraštovaizdžio tvarkymo. ➤ Supratimas apie kraštovaizdžio architektūros profesiją ir kraštovaizdžio architekto vaidmenį visuomenėje. ➤ Gebėjimas vadovauti, koordinuoti ir dirbti daugiadalykėje aplinkoje su susijusiomis profesijomis, kartu gerbiant profesinius skirtumus. ➤ Žinios ir supratimas apie planavimo ir projektavimo procesą bei pagrindinius tyrimo ir analizės etapus, nustatant tikslus ir programas, projektų valdymą. ➤ Gebėjimas įsipareigoti ir dalyvauti procesuose. ➤ Kraštovaizdžio architektūros supratimas privačios praktikos ir viešojo sektoriaus kontekstuose.

Sudaryta autorės pagal EFLA ir ECLAS informaciją, 2018

Kraštovaizdžio architektų profesija apibrėžiama taip: kraštovaizdžio architektai tiria, analizuoja ir realizuoja kraštovaizdžio potencialą visuose plėtros proceso etapuose, masteliuose ir kontekstuose, įskaitant: kraštovaizdžio planavimo ir plėtros politiką; galimybių studijas; strategines vizijas, planus ir apžvalgas; bendrąjį planavimą ir erdvinį projektavimą; konkrečių objektų projektavimą; projektų įgyvendinimą; ilgalaikę priežiūrą ir valdymą.

Pagal Lietuvos profesijų klasifikatorių LPK 2012, kuris atitinka Tarptautinį standartinį profesijų klasifikatorių ISCO-08, kraštovaizdžio architektai projektuoja ir planuoja kraštovaizdį bei atviras erdves tokių objektų, kaip parkai, mokyklos, valstybinės įstaigos, keliai, prekybos, pramonės ir gyvenamųjų rajonų išorinės teritorijos, planuoja ir kontroliuoja jų statybą, priežiūrą ir remontą (LPK 2012). Daugelis jų apima bendro pobūdžio kompetencijas, bet atskleidžia išties plačias atsakomybės ribas, kuriant ir įgyvendinant kraštovaizdžio architektūros projektus (4 lentelė).

4 lentelė. Kraštovaizdžio architekto profesijai priskiriamos užduotys
Table 4. The profession of landscape architect includes the following tasks

Lygmuo	Kraštovaizdžio architektams priskiriamos užduotys
Strateginis tyrimai; konsultacijos; paruošiamieji darbai	Naujų teorijų ir metodų kūrimas bei senų tobulinimas.
	Konsultavimas kraštovaizdžio architektūros klausimais.
	Darbų vietos apžiūra ir klientų, vadovybės ir kitų suinteresuotųjų subjektų konsultavimas, nustatant siūlomų pastatų, parkų, kelių ir kitų atvirų erdvių tipą, stilių ir dydį.
	Su darbų vieta ir bendruomene susijusios informacijos apie geografines ir ekologines ypatybes, reljefo formas, dirvožemį, augmeniją, vietos vandens išteklius, vaizdines ypatybes ir pastatytus statinius kaupimas ir analizė, sudarant žemės naudojimo ir užstatymo rekomendacijas, atliekant įgyvendinamumo tyrimus ir rengiant poveikio aplinkai vertinimo ataskaitas.
Planavimo ir projektavimo darbai	Žemės sklypo užstatymo ataskaitų, strateginių planų, darbų vietos planų, darbinių brėžinių, techninių sąlygų ir išlaidų sąmatų rengimas, nurodant tikslią vietą ir išsamią pasiūlymų informaciją, įskaitant žemės sklypo modeliavimą, statinius, augmeniją, įėjimus ir išėjimus.
	Statybininkams ir civilinės statybos rangovams skirtų techninių sąlygų ir sutarčių, taip pat kvietimų teikti paraišką viešiesiems pirkimams klientų vardu rengimas.
	Reikiamų ryšių užmezgimas, kad būtų galima įgyvendinti projektus atsižvelgiant į jų stilių, kainas, darbų trukmes ir reglamentuojamuosius dokumentus.
	Problemų, susijusių su išorinės aplinkos funkcija ir kokybe, geriausių sprendimo būdų pateikimas ir reikiamų projektų, brėžinių ir planų rengimas.
Projekto įgyvendinimo administravimas	Statybos ar remonto darbų priežiūra, užtikrinant techninių sąlygų ir kokybės standartų laikymąsi.
	Ryšiai ir techninis bendradarbiavimas bei konsultavimasis su kitais specialistais.

Sudaryta autorės pagal Lietuvos profesijų klasifikatorių LPK, 2012.

Kartu pabrėžtina, kad kraštovaizdžio architekto profesijos pavadinimas kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Prancūzijoje, yra keičiamas „neutralesniu“. Šioje šalyje 1803 m. užgimusios profesijos pavadinimo *architecte paysagiste* (kraštovaizdžio architektas) vartoseną, nuo XX a. penktojo dešimtmečio įsteigus Prancūzijos architektų ordiną (*Ordre des architectes*), yra draudžiama ir šiuo metu pakeista kitu profesijos pavadinimu – *paysagiste concepteur* (liet. kraštovaizdžio sumanytojas) (Courtois, 2018).

Apibendrinimas ir išvados

1. Tyrimas suteikė naujos informacijos apie kraštovaizdžio architektūros profesijos vardo kilmę, fiksuojama nauja, ankstesnė jo vartosenos pradžios (1803 m.) data. Kraštovaizdžio architektūra, kaip profesija evoliucionavo nuo miesto pagražinimo funkcijų iki miestų ir kitų teritorijų planavimo klausimų sprendimo, tapo sudėtine miestų planavimo, urbanistinio projektavimo dalyve ir, daugeliu atveju, bendrų kompleksinių sprendinių iniciatore.
2. Šiuo metu Lietuvoje oficialiai vartojama kraštovaizdžio architektūros apibrėžtis, įtvirtinta Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos apraše, atitinkanti tarptautinę termino „kraštovaizdžio architektūra“ (angl. *landscape architecture*) sampratą yra priimtina ir vartotina moksle ir praktikoje. Ši apibrėžtis yra lakoniška ir talpi. Atsižvelgiant į tai, kad

kraštovaizdžio architektūra yra auganti ir savo kompetencijas plečianti profesija, aktualu yra aptarinėti ne patį pavadinimą, o būtent su šia profesija susijusių veiklų ir kompetencijų klausimus. Straipsnyje pateikiamos 2, 3 ir 4 lentelės pristato profesijos veiklų ir užduočių lauką.

3. Kraštovaizdžio architektūra yra išskirtinė disciplina, kuri generuoja projektuotojų kompetencijas, leidžiančias imtis uždavinių racionaliai ir kūrybiškai sujungti gamtinių struktūrų ir urbanistinių struktūrų formavimo procesus miesto strategijų kūrimo, planavimo ir projektavimo stadijose. Todėl yra tikėtina, kad tvarkant miestą taikant kraštovaizdžio architektūros metodus ir principus galima tikėtis optimalių ir tvarių gamtinių ir urbanistinių struktūrų sąveikos rezultatų.
4. XX a. pabaigoje atsiranda naujos urbanistinės kryptys, miesto planavimo ir projektavimo procesuose pirmenybę teikiančios ekologijos ir kraštovaizdžio formavimo klausimams. Viena jų – kraštovaizdžio urbanistika (angl. *landscape urbanism*) – urbanistinė ideologija, kuria vadovaujantis miestas įsivaizduojamas, suvokiamas ir projektuojamas kaip vientisas kraštovaizdis. Ši urbanistinė teorija ir kai kurių šalių praktika pripažįsta, kad gamtinės ir urbanistinės struktūros sudaro vientisą erdvinį miesto audinį, o jų sąveika priklauso nuo urbanistinio proceso dalyvių – privataus asmens, visuomenės, valdžios institucijų, verslo įmonių bei profesionalų projektuotojų etinių nuostatų, jų savitarpio supratimo ir bendradarbiavimo. Šiuolaikinio pasaulio iššūkių fone gamtinių ir urbanistinių struktūrų optimali sąveika yra veikiama tvaraus miesto koncepcijos, kuri pasiekama vadovaujantis ekologine etika ir socialine dimensija, visuomenės poreikių kaitos principu.
5. Mokslinių tyrimų analizė parodė, kad kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sričių tyrimų laukas Lietuvoje ir užsienyje gerokai skiriasi. Užsienio mokslininkai tirdami šiuos abu fenomenus juos labiau susieja. Kraštovaizdžio architektūra nagrinėjama kaip neatsiejama urbanistinių tyrimų dalis arba miestas analizuojamas kaip kraštovaizdis, todėl abu tyrimo sandai (segmentai) sukuria platesnį tarpdisciplininį požiūrį. Lietuvoje panašios tematikos moksliniai tyrimai pasiskirsto tarp atskirų urbanistinių ir kraštovaizdžio tyrimų. Lietuvos urbanistiniams tyrimams yra būdinga tai, kad net nagrinėjant atviras miesto erdves praktiškai neužsimenama apie kraštovaizdžio architektūros fenomeną ir uždavinius.
6. Keldami hipotezę, kad kraštovaizdžio architektūra, suderinanti savyje tris pagrindinius tvarumo aspektus ir kriterijus – ekologinį, socialinį, estetinį – buvo ir lieka priemonė tvariai aplinkai kurti, urbanistinių kompleksų dermei su gamtinėmis struktūromis užtikrinti ir optimizuoti, Lietuvoje turime spręsti *kraštovaizdžio architekto profesijos* ugdymo – akademinio ir profesinio tęstinio – klausimus. Mokymo procese būtina akcentuoti gamtinių procesų raidos suvokimo ir jų sąveikos su urbanistine struktūra valdymo modelius buvus būdingus nuo pat kraštovaizdžio architektūros profesijos ir praktikos ištakų.

Literatūra

1. Anagnostopoulos, G. L., Dorn, H., Downing, M. F., Rodel, H. (2000). *IFLA: past, present, future*
2. BDLA (2018). *Bund Deutscher Landschaftsarchitekten tinklalapis*. Prieiga internete: <https://www.bdla.de>
3. Böhm, A. (1994). *Architektura krajobrazu, jej początki i rozwój*. Kraków: Wydawn. Politechniki Krakowskiej
4. Corner, J. (2010). Landscape urbanism in the field. *Topos 71: Landscape urbanism*. Munich: Topos
5. Courtois (de), S. (2018). Du jardin au paysage urbain. L'exemple d'Agence André (la fin du XIXe–1940). *Kraštovaizdžio architektūra Baltijos šalyse – šimtmečio retrospektyva ir ateities perspektyvos: mokslo darbai*. Vilnius: LKAS, p. 146–153.
6. Csepely-Knorr, L. (2011). The Birth of the Theory of Urban Green Systems in Britain and Hungary. Correspondence between Thomas H. Mawson and Béla Rerrich concerning Urban Design Principles, in *First International Conference "Horticulture and Landscape Architecture in Transylvania" Agriculture and Environment Supplement*, p. 41–53.
7. Davis, B., Oles, T. (2014). From Architecture to Landscape. *Places Journal*, October 2014. Prieiga internete: <https://doi.org/10.22269/141013>

8. Deveikienė, V., Stauskis, G. (2017). Kraštovaizdžio architektūros ir urbanistikos sąveikos aspektai: XX a. pirmoji pusė. *René André (1867–1942) epocha. Kraštovaizdžio architekto kūrybos laukas – nuo želdynų iki miestų planavimo*. Vilnius: LKAS, p. 7–11.
9. Disponzio, J. (2014). Landscape Architecture, a brief account of origins. *Studies in the History of Gardens and Designed Landscapes*, 34:3, p. 192–200. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1080/14601176.2014.893796>
10. Donadieu, P. (2012). *Sciences du paysage. Entre théories et pratiques*. Paris: Éditions Lavoisier.
11. ECLAS, (2019). European Council of Landscape Architecture Schools tinklalapis Prieiga internete: <http://www.eclas.org>
12. Ellin, N. (2006). *Integral Urbanism*. New York–London: Routledge, 192 p.
13. Grecevičius, P., Genys, J., Pridotkienė, L., Marčius, R., Dubra, V., Urbonienė, R., Olšauskas, A. M., Dučinskienė, E., Abromas J. (2013). *Kraštovaizdžio architektūros tyrimai. Urbanizuoto kraštovaizdžio analizė ir vertinimo metodika*, Klaipėda: KU leidykla, 100p.
14. Yu, K. (2010) Five traditions for Landscape Urbanism Thinking. *Topos 71: Landscape urbanism*. Munich: Topos, p. 59–62
15. Jakovlevas-Mateckis K. (2008). *Miesto kraštovaizdžio architektūra, 1 tomas: miesto kraštovaizdžio architektūros raida ir teorijos pagrindai*. Vilnius: Technika. Prieiga: <http://dx.doi.org/10.3846/1446-M>
16. *Jean-Charles Adolphe Alphand et le rayonnement des parcs publics de l'école française du XIXe siècle: Actes de la Journée d'étude [...]*, (2017). Paris, 62 p. ISSN 1967-368x
17. Jellicoe, Geoffrey and Susan (1975, 1995). *The Landscape of Man: Shaping the Environment from Prehistory to the Present Day*, Third Edition. London: Thames & Hudson, 408 p.
18. Kavaliauskas, P. (2013). Kraštovaizdžio ir profesinis egocentrizmas. *Kraštovaizdžio architektūra – iššūkiai ir prioritetai: Kraštovaizdžio architektūros forumo '2013 mokslo darbai*. Vilnius: LKAS, p. 9–20
19. Leger-Smith, F-A. (2014). Evaluation des pratiques des paysagistes face aux enjeux écologiques de la conception urbaine. Thèses doctorale, sous le label de l'Université Nantes Angers le Mans.
20. *Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos kryptių aprašas* (2004), patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-12-01 nutarimu Nr. 1526.
21. *Lietuvos profesijų klasifikatorius 2012*. Patvirtintas ūkio ministro 2013 m. kovo 6 d. įsakymu Nr. 4–171 „Dėl Lietuvos profesijų klasifikatoriaus LPK 2012 patvirtinimo“. Vilnius: Ūkio ministerija, 499 p.
22. Péan, A. (1886). *L'architecte paysagiste : théorie et pratique de la création et décoration des parcs et jardins*. Paris: Librairie centrale d'agriculture et de jardinage, éditeur Auguste Goin, 452 p.
23. Pilkauskas R. (2004). Kraštovaizdžio architektūra Lietuvoje. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 33. Vilnius: VDA leidykla, p. 7–49.
24. Vyšniūnas, A. (2013). Architektūra ir urbanistika sampratų ir žanrų pinklėse. *Acta Academiae Artium Vilnensis: Terra Urbana.*, t. 71. Vilnius: VDA leidykla, p. 25–46.
25. Waldheim, Ch. (2010). On Landscape, Ecology and other Modifiers to Urbanism. *Topos 71: Landscape Urbanism*, Munich, p. 26
26. Waldheim, Ch. (2014). Introduction: Landscape as Architecture. *Studies in the History of Gardens and Designed Landscapes*, , 34:3, p. 187–191. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1080/14601176.2014.893140>

The Origins and Development of Landscape Architecture – an Aspect of Creating a Sustainable Environment

(Received in January, 2019; Accepted in April, 2019; Available Online from 10th of May, 2019)

Summary

Both terms – English ‘landscape architecture’ or ‘landscape architect’, and French ‘architecte paysagiste’ are presented and analysed in this article. French gardener and architect Jean-Marie Morel (1728–1810) is the first who used term ‘architecte paysagiste’ in the beginning of XIX c. (1803) to describe in coherence her creative works in English park style. After and late 1850s the term ‘architecte paysagiste’ was used by many French specialists – Louis-Sulpice Varé (1803–1883), Jean-Pierre Barillet-Deschamps (1824–1874), Edouard André (1840–1911) and others. French Armand Péan in 1886 publishes the book about landscape architecture (fig. 1).

The origin of British term landscape architecture is in a book published by Gilbert Laing Meason (1769–1832) in 1828 on the Landscape Architecture of the Great Painters of Italy and provided information on a special type of architecture which could be seen in the landscape painting of the great painters of Italy. Many of Meason's examples show Italian buildings in verdant countryside.

John Claudius Loudon (1783–1843) was taken with the term Landscape Architecture, praised it in the Gardener's Magazine, published in 1840 the book *The Landscape Gardening and Landscape Architecture of the Late Humphry Repton, Esq.*, being his entire works on these subjects, and cited as an English example. Loudon's American admirer, Andrew Jackson Downing (1815–1852), took up the term and used it as an equivalent term to Rural Architecture. When Downing's admirer, Frederick Law Olmsted (1822–1903), took up the term and gave it different meanings. Olmsted switched the emphasis and used 'landscape architecture' to describe a special type of scenery, set amongst buildings. Central Park was the first great example of Olmsted's art. Next, Olmsted planned a great series of parks in Boston and other cities of North America. His work was greatly admired in Europe.

In 1903 and later, Thomas Mawson (1861–1933) used this term in his books. Later, they all became founder members of the British Town Planning Institute and in 1929 Mawson became the first president of the Institute of Landscape Architects, now the Landscape Institute. Like the garden designers of old, landscape architects are concerned with the design of outdoor space using Vegetation, Landform, Water, Paving and Structures.

From the theoretical point of view, the functions and skills and abilities of landscape architects are in dynamic trend, but Olmsted was correct: landscape architects compose the urban elements which define space but the overall objective is to design space (or 'create good outdoor places'), or involve and recreate the nature in cities. This article discusses and presents various tables of requirements, tasks and prospective works, also the levels of participation of landscape architects in process of urban planning and urban design.